

ПРОТИДІЯ КРИМІНОГЕННИМ ВПЛИВАМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ПАХНІН Микола Леонідович - кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0002-9236-9723>

УДК 343.92

DOI 10.32782/EP.2021.3.14

Позначено негативний вплив ЗМІ на населення. Визначено протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України як частину спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Показано, що ця протидія, відповідно до п. 2 ст. 216 КПК України, здійснюється слідчими органів безпеки під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Аналіз положень кримінального законодавства дозволив зробити висновок, що протидія криміногенним впливам ЗМІ Службою безпеки України можлива головним чином, у межах статей 109, 110, 258-2, 436 та 442 КК України. Наведено статистичні дані, що свідчать про робочий процесуальний механізм притягнення до кримінальної відповідальності за вказаними нормами. Виконання інших дій, що передбачені Законом України «Про Службу безпеки України» доповнюють повноту заходів профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства.

Ключові слова: криміналізація, віктимізація, криміногенний вплив, засоби масової інформації, злочинність, протидія, Служба безпеки України.

Постановка проблеми

Значення засобів масової інформації сьогодні важко переоцінити. Вони формують світогляд, визначають поведінку людей. Проте, непоодинокими є випадки їх негативного впливу. Вони можуть ставати джерелами відкритої або прихованої пропаганди насильства, жорстокості, расової, національної, релігійної та інших видів нетерпимості, дискримінації, драматизації криміногенної ситуації, романтизації злочинної діяльності, шкідливого способу життя тощо. Ця ситуація вимагає аналізу з метою прийняття заходів оздоровлення. Одним із напрямків такого дослідження є визначення протидії криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України.

Стан наукового дослідження

Проблем боротьби з негативними впливами ЗМІ торкалися у своїх роботах О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, О. І. Бугера, В. І. Галаган, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, М. О. Д'ячкова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, О. І. Напиральська, О. В. Олішевський, В. М. Попович, О. С. Сотула, С. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. Ю. Шостко, Н. С. Юзікова та інші. У їхніх працях розглянуті питання характеристики засобів масової інформації як фактора інституціоналізації злочинності, запобігання

їх негативному впливу на формування злочинної поведінки неповнолітніх тощо. Проте, малодослідженим залишається питання протидії негативним впливам ЗМІ Службою безпеки України.

Мета статті

Визначити та проаналізувати протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України.

Виклад основного матеріалу

Криміногенний вплив засобів масової інформації – це криміналізація та віктимізація засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом, що виражається у формуванні відповідних світогляду і поведінки шляхом інформаційної діяльності. Це, з одного боку, процес формування протиправних поведінки та свідомості, а з іншого – процес перетворення особи на жертву кримінального правопорушення внаслідок виховання віктимної поведінки або нездатності протистояти злочинності. Знаряддям впливу є інформація як сукупність відомостей або даних із великою кількістю форм, способів і методів її подачі.

Протидія криміногенним впливам ЗМІ – це заходи профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом.

Розглянемо протидію криміногенним впливам Службою безпеки України. На неї покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють за-

грозу життєво важливим інтересам України (ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України») [1].

Відповідно до ст. 24. Закону України «Про Службу безпеки України», СБУ відповідно до своїх основних завдань, у частині, що стосується цього дослідження, зобов'язана:

- здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

- виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

- здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

- забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

- здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки.

Тому Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

- вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

- подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підпри-

ємствам, установам, організаціям усіх форм власності, обов'язкових для розгляду пропозиції з питань національної безпеки;

– складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України»).

Якщо говорити більш предметно в ключі цього дослідження, то слід звернутися до п. 2 ст. 216 КПК України: слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 201, 201-1, 258-258-5, 265-1, 305, 328, 329, 330, 332-1, 332-2, 333, 334, 359, 422, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України [2]. Серед цього переліку слід виокремити статті 109, 110, 258-2, 436 та 442 КК України. Саме здійснення кримінальних проваджень за цими нормами складає ядро спеціальної протидії. Розглянемо їх детальніше.

У ч. 2 ст. 109 КК України мова йде про публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. У ч. 3 109 КК України – ті самі дії, вчинені з використанням засобів масової інформації [3]. Звернемо увагу на наявність процесуального механізму притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою. Це підтверджується відповідними статистичними даними. Так, за 2016 рік зареєстровано 45 випадків таких діянь (7 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; за 2017 рік – 52 (22 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [5]; за 2018 рік – 72 (17 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [6]; за 2019 рік – 52 (10 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальним актом) [7]; за 2020 рік – 76 (14 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [8].

У ст. 110 КК України передбачена відповідальність за публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, або вчинення тих самих дій, що поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі. За 2016 рік зареєстровано 93 випадки закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (33 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; за 2017 рік – 136 (63) [5]; за 2018 рік – 165 (61) [6]; за 2019 рік – 135 (54) [7]; за 2020 рік – 140 (34) [8].

За ч. 1 ст. 258-2 КК України притягаються до відповідальності за публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами. За ч. 2 цієї норми – ті самі дії, вчинені з використанням засобів масової інформації. За 2016 рік зареєстровано 20 випадків публічних закликів до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами (1 кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом) [4]; за 2017 рік – 0 (0) [5]; за 2018 рік – 5 (0) [6]; за 2019 рік – 2 (0) [7]; за 2020 рік – 5 (1) [8].

У ст. 436 КК України встановлена відповідальність за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів. За 2016 рік зареєстровано 1 випадок пропаганди війни (жодне кримінальне провадження не направлено до суду з обвинувальним актом) [4]; за 2017 рік – 1 (0) [5]; за 2018 рік – 0 (0) [6]; за 2019 рік – 1 (0) [7]; за 2020 рік – 3 (1) [8].

У ч. 2 ст. 442 КК України закріплена відповідальність за публічні заклики до геноциду (діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих

умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу), а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів. За 2016 рік не зареєстровано випадків публічних закликів до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів (жодне кримінальне провадження не направлено до суду з обвинувальним актом) [4]; за 2017 рік – 1 (0) [5]; за 2018 рік – 2 (0) [6]; за 2019 рік – 4 (0) [7]; за 2020 рік – 2 (0) [8].

Висновки

Протидія криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України – це частина спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Ця протидія, відповідно до п. 2 ст. 216 КПК України, здійснюється слідчими органів безпеки під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Аналіз положень кримінального законодавства дозволяє зробити висновок, що протидія криміногенним впливам ЗМІ Службою безпеки України можлива головним чином у межах статей 109, 110, 258-2, 436 та 442 КК України. Статистичні дані свідчать про робочий процесуальний механізм притягнення до кримінальної відповідальності за вказаними нормами. Саме здійснення кримінальних проваджень по цих статтях складає ядро спеціальної протидії. Виконання інших дій, що передбачені Законом України, «Про Службу безпеки України» доповнюють повноту заходів профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства.

Література

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. Законодавство України : база даних / Вер-

хов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 29.06.2021).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.06.2021).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення: 29.06.2021).

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2016 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=200945 (дата звернення: 26.06.2021).

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2017 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=203952 (дата звернення: 26.06.2021).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=205797 (дата звернення: 26.06.2021).

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=208205 (дата звернення: 26.06.2021).

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=210855 (дата звернення: 26.06.2021).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

АНОТАЦІЯ

Мета статті – визначити та проаналізувати протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України.

Розглянуто негативний вплив засобів масової інформації на населення. Визначено, що саме вони стали і джерелом, і знаряддям дії на населення, визначають критерії оцінки добра і зла, формують стереотипи поведінки. Часто ці джерела наповнені зображеннями насильства і жорстокості, расової, національної, релігійної та інших видів нетерпимості, драматизації криміногенної ситуації, романтизації злочинної діяльності, шкідливого способу життя тощо. Разом перераховане чинить негативну дію на особистість, направляє її на протиправний шлях, викликає страх, сіє паніку, завдає шкоди здоров'ю населення.

Визначено протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Службою безпеки України як частини спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Показано, що ця протидія, відповідно до п. 2 ст. 216 КПК України, здійснюється слідчими органів безпеки під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Аналіз положень кримінального законодавства дозволив зробити висновок, що протидія криміногенним впливам ЗМІ Службою безпеки України можлива головним чином, у межах статей 109, 110, 258-2, 436 та 442 КК України. Наведено статистичні дані, що свідчать про робочий процесуальний механізм притягнення до кримінальної відповідальності за вказаними нормами. Виконання інших дій, що передбачені Законом України «Про Службу безпеки України», доповнюють повноту заходів профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства.

Ключові слова: криміналізація, віктимізація, криміногенний вплив, засоби масової інформації, злочинність, протидія, Служба безпеки України.

SUMMARY

The purpose of these papers is to identify and analyze the counteraction to criminogenic influences of mass media by the Security Service of Ukraine.

The negative impact of mass media on the population is considered. It is determined that they have become both a source and an instrument of action on the population, determine the criteria for assessing good and evil, form stereotypes of behavior. Often these sources are filled with images of violence and cruelty, racial, national, religious and other types of intolerance, dramatization of the criminal situation, romanticization of criminal activity, harmful lifestyle etc. Together, this has a negative effect on the individual, directs him to the wrong path, causes fear, sows panic, and harms the health of the population.

The counteraction to criminogenic influences of mass media by the Security Service of Ukraine is defined. It is a part of special counteraction, where criminal-legal (operative-search and criminal-procedural) response to criminalization and victimization by mass media of individuals and society is of special importance. It is shown that this counteraction, in accordance with paragraph 2 of Art. 216 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, is carried out by investigators of security bodies during pre-judicial investigation of criminal offenses. The analysis of the provisions of the criminal legislation allowed us to conclude that counteraction to criminogenic influences of the media by the Security Service of Ukraine is possible mainly within the limits of Articles 109, 110, 258-2, 436 and 442 of the Criminal Code of Ukraine. The statistical data is testifying the working procedural mechanism of bringing to criminal responsibility according to the specified norms. Implementation of other actions provided by the Law of Ukraine 'About the Security Service of Ukraine' complements the completeness of measures to prevent and stop criminalization and victimization individuals and society by the media.

Key words: criminalization, victimization, criminogenic influence, mass media, crime, counteraction, Security Service of Ukraine.

[laws/show/80731-10/print](#) (дата звернення: 29.06.2021).

10. Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році. Державна служба статистики України : офіц. веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/prav_zloch/adm_prp_2018.htm.xls (дата звернення: 29.06.2021).